

KS. ANDRZEJ KRZYSZEK

UNIwersytet Szczeciński

ANDRZEJ.KRZYSZEK@USZ.EDU.PL

ORCID: 0000-0002-0500-3839

BAPTISTERIUM JUBILEUSZU 900-LECIA CHRZTU POMORZA W KOŚCIELE PW. ŚW. JANA PAWŁA II W SZCZECINIE. ZAŁOŻENIA TEOLOGICZNO-HISTORYCZNE W KOMPOZYCJI RZEŹBIARSKIEJ CHRZCIELNICY

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2023.018>

Streszczenie. Projekt i realizacja chrzcielnicy wiążą się z jubileuszem 900-lecia chrztu Pomorza Zachodniego, który upamiętnia misję chryścianizacyjną św. Ottona biskupa bamberskiego z lat 1124-1125 i 1128. Przedmiotem tego studium jest baptysterium, jego miejsce w przestrzeni liturgicznej, forma, ikonografia inspirowana teologią i historią, a także hermeneutyka teologiczna. Ikonografia historyczna upamiętnia ojców chrztu: św. Ottona i władców Bolesława Krzywoustego i Wacława I. Połączenie treści teologicznych i historycznych sprawia, że chrzcielnica z jej przesłaniem jest swoistą katechezą, a także lekcją historii i kultury. Jako projekt badawczy: *Baptysterium jubileuszu 900-lecia chrztu Pomorza*, uzyskał akceptację Ministerstwa Edukacji i Nauki i został włączony do projektu naukowo-edukacyjnego: *Chrzest Pomorza w dziejach Polski i Europy. Jubileusz 900-lecia*.

Słowa kluczowe: chrzcielnica, sakrament chrztu, chrzest Pomorza, Otton z Bambergu, jubileusz 900-lecia.

Abstract. The Baptistry Commemorating the 900th Anniversary of the Baptism of Pomerania in the Church of St. John Paul II in Szczecin: The Theological and Historical Assumptions of the Sculptural Composition of the Baptistry. The design and execution of the baptismal font are linked to the 900th anniversary of the baptism of

Western Pomerania and serve to commemorate the Christianizing missions of St. Otto, Bishop of Bamberg in 1124–1125 and 1128. This study concerns the baptistery itself, its placement within the liturgical space, its form and iconography as inspired by theology and history, and its theological hermeneutics. The historical iconography commemorates the fathers of the baptism, that is, St. Otto and the two rulers: Bolesław III Wrymouth and Wartisław I. The combination of theological and historical content makes the font and its message both a catechesis of sorts and a lesson in history and culture. The research project titled “The Baptistery Commemorating the 900th Anniversary of the Baptism of Pomerania” was approved by the Ministry of Education and Science and was included in the research and educational project titled “The Baptism of Pomerania in the History of Poland and Europe: The 900th Anniversary Jubilee.”

Keywords: baptismal font, sacrament of baptism, baptism of Pomerania, Otto of Bamberg, 900th anniversary.

WPROWADZENIE

Chrzcielnica, w języku łacińskim baptysterium (gr. *baptysterion*, od gr. *bapto*, *baptidzo*, tzn. zanurzać, kąpać), to budynek lub miejsce udzielania chrztu. Godność sakramentu, który jest bramą do życia i królestwa Bożego, inspirowała chrześcijan do zapewnienia wyjątkowości miejsca jego udzielania¹. Studium tego zagadnienia przedstawia bogatą historię i głęboką teologię.

Posoborowa reforma inspirowuje do odkrycia na nowo przestrzeni liturgicznej jako wyjątkowego miejsca teologicznego². Myśląc o tej przestrzeni nie możemy traktować jej jedynie jako doświadczenia zewnętrznego, nie chodzi tu tylko o elementy wystroju i wyposażenia, formy architektoniczne, ale o wymiar duchowy przestrzeni, aby dotrzeć do rzeczywistości, do której prowadzi bogaty świat symboli. W przestrzeni liturgicznej na uwagę zasługuje miejsce udzielania chrztu. Symboliczną wymowę wyraża samo umiejscowienie chrzcielnicy. W naszych czasach

¹ *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Wtajemniczenie chrześcijańskie*, Wprowadzenie ogólne nr 3, Katowice 1992.

² Potwierdzeniem tego są publikacje, np. *Atti della XXIII Settimana di Studio dell'Associazione Professori di Liturgia*, Torreglia, 28 agosto – 2 settembre, *Spazio e riti, Aspetti costitutivi dei luoghi della celebrazione cristiana* (Roma: C.L.V.- Edizioni Liturgiche, 1996); Adelajda Sielepin, Jarosław Superson (red.), *Przestrzeń liturgiczna* (Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, 2019).

spotykamy odniesienia do tradycji wczesnochrześcijańskich, ale i współczesne rozwiązania stosowane w architekturze sakralnej. Często nawiązuje się do historycznych przedstawień baptysterium, ich treści ikonograficznej i teologicznej³.

Przykładem tego typu rozwiązań jest baptysterium, wykonane w „Pracowni rzeźby – Bieniewo” przez Pawła Pietrusińskiego z Warszawy w 2022 roku, dla nowego kościoła pw. św. Jana Pawła II w Szczecinie. Chrzcielnica upamiętnia jubileusz 900-lecia misji chrystianizacyjnej św. Ottona biskupa Bambergu, zakończonej chrztem Pomorza w latach 1124–1125 i odnowionej w 1128 roku. Jubileusz rozpocznie się w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, 18 maja 2024 roku, uroczystym poświęceniem kościoła, w którym znajduje się chrzcielnica. Realizacja tego zadania jest przykładem współpracy teologa liturgisty z artystą rzeźbiarzem, który wdrożył wytyczne przekazane przez teologa. Jako projekt badawczy: *Baptysterium jubileuszu 900-lecia chrztu Pomorza*, pod kierunkiem autora artykułu, został zgłoszony przez Instytut Nauk Teologicznych Uniwersytetu Szczecińskiego w Ministerstwie Edukacji i Nauki i uzyskał akceptację w ramach projektu naukowo-edukacyjnego pt.: *Chrzest Pomorza w dziejach Polski i Europy. Jubileusz 900-lecia*⁴.

1. WYTYCZNE DO WYKONANIA PROJEKTU KOMPOZYCJI RZEŹBIARSKIEJ CHRZCIELNICY

1. Baptysterium jubileuszu chrztu Pomorza zostanie umieszczone w kościele pw. św. Jana Pawła II w Szczecinie.
2. Chrzcielnica ma być wykonana w materiale kamiennym, analogicznym z użytym do wykonania istniejących elementów wystroju prezbiterium, tj. w połączeniu marmuru kararyjskiego z piaskowcem świętokrzyskim z Suchedniowa. Należy wykonać w marmurze podstawę i część górną podtrzymującą misę chrzcielną wykonaną z mosiądzu.

³ Henryk Nadrowski, *Kościół naszych czasów* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2000), 180.

⁴ Finansowanie ministerstwa dotyczyło projektu kompozycji rzeźbiarskiej chrzcielnicy.

3. Należy wykorzystać w pracach projektowych chrzcielnicę formę kielicha.
4. Wymiary chrzcielnicy: wysokość nie powinna przekroczyć 105, a średnica 100 cm.
5. W projektowaniu dekoracji rzeźbiarskiej kielicha chrzcielnicy należy uwzględnić wykonanie trzech płaskorzeźbionych postaci: biskupa Ottona, księcia Bolesława Krzywoustego i księcia Warcisława w oparciu o dostępne materiały ikonograficzne.
6. Wykonawca przedstawi zamawiającemu gipsowe płaskorzeźby trzech postaci: św. Ottona, księcia Bolesława i księcia Warcisława w skali 1:1, do akceptacji.
7. Na czaszy kielicha chrzcielnicy należy umieścić herby związane z postaciami, tj. obok św. Ottona herb biskupów bamberskich, obok Krzywoustego herb z orłem piastowskim, a obok księcia Warcisława herb rodu Gryfitów.
8. Na kamiennych elementach chrzcielnicy należy umieścić napisy związane z postaciami: przy św. Ottonie – SANCTUS OTTO EPISCOPUS, przy księciu Bolesławie – BOLESLAUS III DUX POLONORUM, przy księciu Warcisławie – VARCISLAUS I DUX POMERANORUM.
9. W części górnej podtrzymującej misę chrzcielną należy umieścić napisy: 1124 – 2024, a także 1140 WOLIN, 1188 KAMIENŃ, 1972 SZCZECIN. Dаты są upamiętnieniem początku misji św. Ottona i jubileuszu 900-lecia oraz decyzji papieskich, tj. bulli erekcyjnych o utworzeniu diecezji z siedzibami biskupów w Wolinie, Kamieniu i Szczecinie.
10. Na płaszczyźnie poziomej okalającej misę chrzcielną, należy umieścić cytaty z Ewangelii wg św. Jana 3,5: JEŚLI SIĘ KTOŚ NIE NARODZI Z WODY I Z DUCHA NIE MOŻE WEJŚĆ DO KRÓLESTWA BOŻEGO.

2. LOKALIZACJA CHRZCIELNICY W PRZESTRZENI KOŚCIOŁA (AD. 1)

Chrzcielnica, z której wypływa woda do chrztu albo w której się ją przechowuje, niech będzie przeznaczona wyłącznie do sakramentu chrztu i w pełni godna tego, aby tam chrześcijanie odradzali się z wody i Ducha Świętego. Bez względu na to, czy mieści się ona w jakiejś kaplicy wewnątrz lub obok kościoła, czy w jakiejś części kościoła na widoku wiernych, należy ją tak urządzić, by w obrzędach chrztu mogło uczestniczyć wiele osób⁵.

Niezależnie od lokalizacji chrzcielnicy, *Obrzęd chrztu* stawia wymagania: ma być *na widoku wiernych* oraz *należy ją tak urządzić, aby w obrzędach chrztu mogło uczestniczyć wiele osób*. Wśród rozwiązań przestrzennych dominują trzy propozycje⁶:

1. W strefie prezbiterium, przez co podkreślona zostaje ranga tego sakramentu, który dokonuje się wobec całego zgromadzenia i w bliskości ołtarza, co ukazuje głęboki związek chrztu z misterium Eucharystii.
2. Przy wejściu do kościoła, co uświadamia, że sakrament chrztu wprowadza do żywego Kościoła, a zarazem w świętą przestrzeń sprawowania liturgii.
3. W specjalnie wydzielonej kaplicy chrzcielnej.

W omawianej przestrzeni liturgicznej chrzcielnica znajduje się przy wejściu do kościoła. Połączenie symboliki wejścia i chrzcielnicy wskazuje na ich głęboki sens. Wejście do kościoła, przekroczenie progu, przejście przez drzwi, kryją w sobie tajemnicę „przejścia”. Nawet najskromniejsze wejście stanowi coś ważnego, staje się rytuałem. W przestrzeni sakralnej wejście oddziela miejsce święte od świata świeckiego, to przejście z jednego świata do drugiego. Brama jest również obrazem całej świątyni. Jeżeli przyjmiemy, że świątynia wyobraża Ciało Chrystusa, to oznacza, że brama jest jakby jej streszczeniem. W ten sposób staje się symbolem mistycznym, symbolem samego Chrystusa. *Ja jestem bramą. Jeżeli ktoś wejdzie przeze Mnie, będzie zbawiony* (J 10, 9). Mistyczny, ale i eschatologiczny sens mają słowa Pana skierowane do anioła Kościoła w Laodycei: *Oto stoję u drzwi i kołaczę. Jeśli kto posłyszysz mój głos i drzwi otworzy, wejdę do niego*

⁵ *Obrzędy chrztu*, nr 25.

⁶ Nadrowski, *Kościół*, 180, a także Roman Walczak, *Symbolika i wystrój świątyni chrześcijańskiej* (Włocławek: Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników 2011), 94–95.

Projekt graficzny chrzcielnicy:
Paweł Pietrusiński

*i będą z nim wieczerzał (Ap 3, 20)*⁷. Powyższe myśli w pełni odnosimy do misterium chrztu, *bramy do życia i królestwa Bożego. Ponadto chrzest jest sakramentem, przez który ludzie wchodzą do wspólnoty Kościoła i tworzą razem budowlę na mieszkanie Boga w Duchu Świętym (Ef 2, 22)*⁸.

Usytuowanie chrzcielnicy w widocznym miejscu, nie tylko podkreśla godność i rangę sakramentu, ale pozwala zgromadzeniu liturgicznemu czynnie w nim uczestniczyć. Obok bogatej symboliki chrzcielniczej znaczenia nabiera procesja, która symbolizuje wędrówkę człowieka przez życie. Paul De Clerck uważa lokalizację chrzcielnicy przy wejściu do kościoła za najbardziej odpowiednią: *Można tam przyjąć osoby towarzyszące kandydatowi, zgromadzić się potem w miejscu przeznaczonym do słuchania Bożego słowa, następnie udać się do chrzcielnicy i wreszcie podejść do ołtarza na wspólną modlitwę „Ojcze nasz”, zapowiadając udział w Eucharystii*⁹.

Chrzcielnica umieszczona przy wejściu spełnia dodatkowo funkcję kropielnicy. Wchodzący do kościoła z wiarą zanurzają palce w poświęconej wodzie, a następnie wykonują znak krzyża, co za każdym razem przypomina wierzącym wielkość i znaczenie przyjętego sakramentu. Wierni gromadząc się w tym miejscu na każdą inną celebrację, już przy wejściu do kościoła przypominają sobie przyjęty chrzest jako podstawę swojej chrześcijańskiej tożsamości¹⁰. „Mała ablucja”, jakiej dokonujemy wchodząc do kościoła, nie miałaby żadnej wartości, gdyby nie była przypomnieniem i – w pewnej mierze – odnowieniem chrztu¹¹.

Miejsce baptysterium zostało tak zaplanowane, aby na tej samej wysokości pozostawać z konfesjonalami umieszczonymi w dwóch nawach bocznych. W ten sposób chrzcielnica znajduje się w jednej linii z miejscem pojednania i pokuty. W tej symbolice wypełniają się słowa Ambrozego biskupa Mediolanu: *Kościół ma i wodę, i łzy: wodę chrztu i łzy*

⁷ Jean Hani, *Symbolika świątyni chrześcijańskiej* (Kraków: Wydawnictwo Znak, 1994), 86–87, a także Dorothea Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej* (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1990), 383–384.

⁸ *Obrzędy chrztu*, nr 3 i 4.

⁹ Paul De Clerck, *Zrozumieć liturgię*, tłum. S. Czerwik (Kielce: Wydawnictwo Jedność, 1997), 163.

¹⁰ De Clerck, *Zrozumieć liturgię*, 164.

¹¹ Hani, *Symbolika*, 82.

*pokuty*¹². Jezus Chrystus, powierzył Apostołom i ich następcom władzę odpuszczania grzechów, ustanawiając w Kościele sakrament pokuty, aby wierni, którzy po chrzcie popełnią grzechy, mogli pojednać się z Bogiem i powrócić do wspólnoty z Kościołem¹³.

W przestrzeni liturgicznej chrześcijanin przyjmuje sakramenty, które wpisują w jego życie misterium paschalne. Ta paschalna droga rozpoczyna się w chwili chrztu, ale później jej kontynuacja wymaga oczyszczenia i przemiany, ponieważ człowiek ulega pokusom i popada w grzechy. Dzięki odradzającej mocy sakramentów chrztu i pokuty, droga prowadzi dalej do Eucharystii, która stanowi centrum życia liturgicznego i całego życia chrześcijańskiego (KL 41)¹⁴.

3. FORMA CHRZCIELNICY (AD. 3)

W wytycznych do wykonania projektu kompozycji rzeźbiarskiej wskazana została forma kielicha.

Forma chrzcielnicy związana była od początku ze sposobem udzielania tego sakramentu. Od czasów apostoelskich znamy trzy formy udzielania sakramentu: chrzest przez zanurzenie, przez polanie wodą i przez pokropienie. Świadectwa pierwotnej tradycji Kościoła wskazują, że chrztu udzielano tam, gdzie była woda: przy źródłach, rzekach, strumykach, a gdy wymagała tego konieczność w katakumbach, więzieniach i domach prywatnych. Najbardziej rozpowszechnioną formą chrztu było wówczas zanurzenie w wodzie¹⁵.

Od IV wieku, w okresie wolności kultycznej, przy bazylikach, katedrach powstają odrębne budowle nazywane baptysteriami. W nich budowano chrzcielnice kamienne, najczęściej marmurowe, w formie okrągłej lub oktogonalnej. We wczesnym chrześcijaństwie miejsce chrztu, do czasów karolińskich, nazywano *piscina*, *fons*, *lavacrum*. Wygaszanie katechu-

¹² Ambroży, *Epist.* 41, 12; PL 16, 1116.

¹³ *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Wprowadzenie teologiczne i pastoralne* nr 2, (Katowice: Księgarnia św. Jacka, 1981).

¹⁴ Bogusław Nadolski, *Liturgika*, t. III, *Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa* (Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 1992), 12.

¹⁵ Antoni Julian Nowowiejski, *Wykład liturgii kościoła katolickiego I/2*, Warszawa 1893, 1205.

menatu, z racji na ochrzczone rzesze dorosłych, doprowadziło do upowszechnienia nowej formy chrztu dzieci przez polanie wodą. Ta forma nie wymagała już specjalnego baptysterium przy katedrze, ale dostosowanej do wnętrza przestrzeni sakralnej chrzcielnicy w kościele parafialnym¹⁶.

Chrzcielnice w formie kielicha pojawiają się w okresie romańskim i gotyckim. Znamy kilka możliwości zastosowania kształtu kielicha. Umieszczona na podstawie połączonej z kielichem za pomocą łodygi, albo łodygi w środku otoczonej czterema kolumnami, również kielicha opartego na kariatydach wspierających rękami i kolanami¹⁷. Od ok. XIII wieku znane są chrzcielnice w formie kielicha podtrzymywanego przez anioła¹⁸.

W okresie gotyku przyjął się w formie chrzcielnicy pewien tradycjonalizm: chrzcielnice kamienne wsparte były na podporze centralnej i czterech bocznych, kształtem zbliżone do kielicha. W XV wieku upowszechniły się chrzcielnice odlane w brązie, formą wiernie oddające kielich mszalny. W okresie renesansu, forma zbliżona do kielicha, z uwzględnieniem nowych wymogów stylowych, znalazła zastosowanie w chrzcielnicach kamiennych, z brązu i drewnianych. Barok i rokoko, zachowały tradycyjny kształt kielicha, włączając chrzcielnice w kompozycje wnętrza o bogatej dekoracji rzeźbiarskiej. W okresie klasycystycznym i najnowszym, spotykamy dawne formy dekoracji, przeważnie gotyckiej, a także bardzo proste formy nawiązujące do antyku oraz inne różnorodne kształty, mające znaczenie symboliczne¹⁹.

Znaczenie symboliki kielicha w odniesieniu do chrztu i chrzcielnicy można doszukać się w tekstach Ojców Kościoła, którzy upatrywali w nim symbol komunii wiernych z Duchem Świętym i ich udziału w radości eschatycznej (Pseudo-Hipolit, *Homilia in Pascha* 2). Ambroży z Mediolanu widział w skale, z której wypłynęła woda po uderzeniu laską przez Mojżesza, wyobrażenie kielicha dotkniętego Słowem Bożym, z którego wypływa życie wieczne (*De sacramentis* V, 3). Dla Hieronima kielich

¹⁶ Bogusław Nadolski, *Leksykon liturgii* (Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 2006), 238 n.

¹⁷ Nowowiejski, *Wykład liturgii*, 1218.

¹⁸ Nadolski, *Leksykon liturgii*, 238 n.

¹⁹ Józef Wzorek, „Chrzcielnica”, w *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. Mieczysław Krąpiec (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1985), kol. 349–351.

jest figurą męki Jezusa (*In Matheum* III, 20, 22). Kielich jest wyjątkowym symbolem przymierza (Mt 26, 42; J 18, 11)²⁰. W pismach Nowego Testamentu, poza figurą kielicha męki, cierpienia i śmierci, kielich jest równocześnie znakiem radości, dziękczynienia i błogosławieństwa, wskazującym na życie wieczne, na ucztę Baranka²¹.

Powyższe interpretacje symboliki kielicha w odniesieniu do sakramentu chrztu obrazują bogate znaczenie teologiczne tego sakramentu. Udział w kielichu Jezusa, oznacza najbardziej zaszczytny udział w kapłaństwie Chrystusa, co urzeczywistnia się w życiu chrześcijanina przez łaskę sakramentu chrztu.

4. IKONOGRAFIA CHRZCIELNICY (AD. 5, 7, 8)

Teologiczna ikonografia chrzcielnic najczęściej przedstawia postaci i wydarzenia z historii zbawienia zapowiadające chrzest. Wśród nich spotykamy obrazy przejścia Izraelitów przez morze, cud wody wytryskującej ze skały oraz chrzest Jezusa w Jordanie. Inne wskazują na chrzest jako sakrament gładzący grzech pierworodny i jego skutki: walka Michała Archanioła ze smokiem, upadek pierwszych rodziców, drzewo poznania dobra i zła. Częstym motywem przedstawień jest baranek, co pokazuje związek sakramentu chrztu z dziełem odkupienia dokonany przez Chrystusa. Tę treść wzmacnia obraz Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego. W ikonografii chrzcielnic spotykamy czterech ewangelistów, personifikację cnót, sceny z żywotów świętych czy patronów miejsca²².

W wystroju baptysteriów i chrzcielnic pojawia się także ikonografia historyczna związana z wydarzeniem chrztu, np. z okazji Milenium powstało w Polsce wiele chrzcielnic z dekoracją nawiązującą do chrztu Mieszka I²³.

²⁰ Bogusław Nadolski, *Leksykon symboli liturgicznych* (Kraków: Wydawnictwo Salwador, 2010), 149–151.

²¹ Nadolski, *Leksykon symboli*, 151.

²² Piotr Gajda, „Chrzcielnica”, w *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. Mieczysław Krąpiec (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1985), kol. 348, a także Nowowiejski, *Wykład liturgii*, 1220.

²³ Wzorek, „Chrzcielnica”, kol. 352.

Ikonaografia szczecińskiej chrzcielnicy przywołuje pamięć trzech postaci, św. Ottona, Bolesława Krzywoustego i Warcisława, dzięki którym dokonano się przełomowe wydarzenie w dziejach Pomorza, a jest nim dzieło chrystianizacji określane jako *conversio gentis Pomeranorum*²⁴. Krótką prezentację postaci rozpoczynają księżęta Bolesław i Warcisław, bez których woli i zaangażowania misja biskupa Ottona byłaby niemożliwa.

Bolesław III Krzywousty (1086–1138), syn Władysława Hermana, księcia polskiego i Judyty czeskiej²⁵. W okresie panowania w latach 1102–1138 podjął plan włączenia Pomorza do Polski, najpierw części wschodniej, a w latach 1121–1122 części zachodniej ze Szczecinem i Wolinem. Aby silniej związać Pomorze z Polską, Bolesław zorganizował misję chrystianizacyjną w latach 1124–1125 i drugą w 1128 roku, którą powierzył Ottonowi biskupowi bamberskiemu. Arcybiskup Kazimierz Majdański tak najkrócej scharakteryzował Bolesława: *Krzywousty rozumiał równie dobrze, jak jego genialny poprzednik, Chrobry, co chrześcijaństwo znaczy dla narodzin i rozwoju młodego państwa. Postać Bolesława Krzywoustego nabiera zresztą nowych, imponujących wymiarów na tle misji św. Ottona. Widać przy tej okazji nie tylko polityka i stratega wielkiej miary, ale także znakomitego znawcę ludzi*²⁶.

Książe Warcisław I (zm. ok. 1135 lub 1147), protoplasta dynastii Gryfitów, pierwszy historyczny władca Księstwa Pomorskiego²⁷. W młodości został oddany w niewolę saską i tam prawdopodobnie został ochrzczony. Po podboju Pomorza przez Krzywoustego w 1121–1122 zawarł pokój z polskim księciem i stał się trybutariuszem Polski. Do warunków pokoju z Krzywoustym należało zobowiązanie do przyjęcia chrześci-

²⁴ Taki tytuł nosi wyjątkowo cenna publikacja poświęcona chrystianizacji Pomorza, zob. Stanisław Rosik, *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)* (Wrocław: Wydawnictwo Chronicon 2010, 710 stron).

²⁵ Wśród obszernej literatury poświęconej księciu Bolesławowi należy zauważyć, zob. Stanisław Rosik, *Bolesław Krzywousty* (Wrocław: Wydawnictwo Chronicon 2013). Bibliografia tej pracy zajmuje strony 317–339.

²⁶ Kazimierz Majdański, *Przedmowa*, w *Święty Otton z Bambergu*, Gracjan Bojar-Fijałkowski (Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1986), 5.

²⁷ Tomasz Nowicki, „Warcisław I”, w *Encyklopedia katolicka*, t. 20, red. Edward Gigilewicz (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2014), kol. 203.

jaństwa²⁸. Warcisław zyczliwie wspierał misję chrystianizacyjną biskupa Ottona udzielając mu potrzebnej pomocy materialnej, ale także zapewniał bezpieczeństwo misji, co potwierdzają średniowieczni biografowie Apostoła Pomorza Wolfger, Ebon i Herbord.

Otton (ur. ok. 1060–62) pochodził z możnego rodu szwabskiego²⁹. Po zdobyciu wykształcenia u benedyktynów przyjął święcenia kapłańskie. W latach osiemdziesiątych XI wieku, przybył na dwór Władysława Hermana, gdzie uczył w szkole katedralnej (prawdopodobnie w Gnieźnie). Po śmierci Judyty czeskiej (25 grudnia 1085), matki Krzywoustego, pośredniczył w zawarciu małżeństwa Władysława Hermana z Judytą Marią, siostrą cesarza Henryka IV. Został jej kapelanem i powiernikiem. Cesarz Henryk IV, doceniając zalety Ottona i jego umiejętności dyplomatyczne, uczynił go swoim kapelanem w 1097 roku, a następnie kanclerzem w 1102 roku. Po śmierci biskupa bamberskiego Rotberta w 1102 roku, cesarz mianował Ottona biskupem Bambergu 25 grudnia 1102 roku. Ingres odbył 2 lutego 1103 roku. W tym czasie trwał spór o inwestyturę cesarza z papieżem. Dopiero po uzyskaniu zgody papieża, Otton przyjął sakrę biskupią od Paschalisa II w Anagnina w Kampanii 13 maja 1106 roku. Na prośbę Krzywoustego podjął się głoszenia Ewangelii w kraju Pomorzan i dzięki wyprawom misyjnym w 1124–1125 i 1128 roku, doprowadził ich do przyjęcia chrześcijaństwa. Po wypełnieniu misji powrócił do Bambergu i poświęcił się zarządowi diecezji, m. in. przeprowadzając dwa synody i dalej aktywnie udzielał się w służbie cesarskiej. Zmarł 30 czerwca 1139 roku w Bambergu³⁰. Dzieło chrystianizacji Słowian tradycja Kościoła potwierdza najzaszczytniejszym tytułem biskupa – *Apostolus Pomeranorum*³¹.

²⁸ Grzegorz Wejman, *Biskup Otton z Bambergu w przestrzeni pomorskiego Kościoła* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu szczecińskiego, 2022), 17 z przypisami.

²⁹ Historycy przyjmują czas urodzin między 1060 a 1062 rokiem. Literatura dotycząca św. Ottona jest bardzo bogata, np. cytowany Rosik, *Conversio*, Wejman, *Biskup Otton*, Marian Rębkowski, *Chryścianizacja Pomorza Zachodniego, Studium archeologiczne* (Szczecin: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2007).

³⁰ Rosik, *Conversio*, 14 z przypisami.

³¹ Podstawowe studium w tej sprawie zob. Jürgen Petersohn, *Apostolus Pomeranorum. Studien zur Geschichte und Bedeutung des Apostolepithetons Bischof Otto I. von Bamberg*, *Historisches Jahrbuch* 86 (1966), z. 2, 257–294.

Dla opracowania rzeźbiarskich postaci ojców chrztu posłużono się dostępnym materiałem ikonograficznym, który interpretowano zarówno pod względem indywidualnych cech przedstawienia, jak i nadania wizerunkom romańskiego charakteru.

W przedstawieniu św. Ottona posłużono się rzeźbiarskim wizerunkiem obecnie umieszczonym w niszy zewnętrznej Wieży Dzwonów w Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie. Rzeźba jest kopią wykonaną w sztucznym kamieniu przez niemieckiego rzeźbiarza Franza von Ruedorffera w 1934 roku. Kamienny oryginał z połowy XIV wieku jest najstarszym i jedynym zachowanym w sztuce pomorskiej okresu średniowiecza przedstawieniem świętego. Biskup Otton ukazany jest w całej postaci, ubrany w szaty biskupie i z pastorałem w ręce³².

Ze względu na potrzebę utrzymania całości w romańskiej, średniowiecznej konwencji, zrezygnowano z dominującego w świadomości ogólnej przedstawienia wizerunku Krzywoustego wykreowanego przez Jana Matejkę. Do rzeźbiarskiej interpretacji posłużyły dawne grafiki, m. in. Arnolda Mylius, Benoit Farjat'a, Ksawerego Pillatiego, Aleksandra Lessera i Jana Bogumiła Jacobiego. Bolesława w projekcie rzeźbiarskim ukazano jako mężczyznę z pełnym zarostem, w czepcu, na który jest nałożona korona, w pancerzu, okrytego płaszczem spiętym fibułą, trzymającego w prawej dłoni miecz, a w lewej jabłko królewskie³³.

Tylko jedno przedstawienie graficzne, tj. drzeworyt z XVI/XVII wieku, odnosi się do wizerunku księcia Warcisława I. Do rzeźbiarskiej interpretacji drzeworytu zaczerpnięto sposób i typ prezentacji postaci, to brodaty mężczyzny w zbroi, okryty płaszczem, trzymający w prawej ręce włócznię. Nakrycie głowy z korony zmieniono na hełm³⁴.

Przy św. Ottonie umieszczono herb biskupów bamberskich przedstawiający lwa z wysuniętym, zawijanym jęzorem i łapami o wysuniętych pazurach oraz stylizowanym ogonem.

Kształt herbu Piastów zaczerpnięto z pieczęci Przemysła II, pierwszego znanego wizerunku herbu Państwa Polskiego z 1295 roku i rewer-

³² Paweł Pietrusiński, *Projekt kompozycji rzeźbiarskiej chrzcielnicy upamiętniającej jubileusz 900-lecia chrztu Pomorza*, Warszawa 2022, 5.

³³ Pietrusiński, *Projekt kompozycji rzeźbiarskiej*, 5–7.

³⁴ Pietrusiński, *Projekt kompozycji rzeźbiarskiej*, 4.

su pieczęci majestatycznej Kazimierza Wielkiego z 1333 roku oraz tarczy umieszczonej u nasady klingi szczyrbca.

Herb Gryfitów, przypisany już protoplaście rodu Warcisławowi I, przedstawia gryfa – mityczne zwierzę, którego pierwsze przedstawienia pochodzą z Mezopotamii, z ciałem lwa, oraz głową, przednimi łapami i skrzydłami orła. Orlą głowę zamiast piór zdobią uszy dzikiego osła. Gryf symbolizuje w ikonografii chrześcijańskiej Chrystusa, dwoistość Jego boskiej i ludzkiej natury (lew i orzeł)³⁵.

Na kamiennych elementach chrzcielnicy znalazły się napisy związane z postaciami: przy Ottonie – SANCTUS OTTO EPISCOPUS, przy Bolesławie – BOLESLAUS III DUX POLONORUM, przy Warcisławie – VARCISLAUS I DUX POMERANORUM (ad. 8).

5. NAPISY UPAMIĘTNIAJĄCE JUBILEUSZ 900-LECIA CHRZTU POMORZA (AD. 9)

W części górnej kamiennej, podtrzymującej misę chrzcielną umieszczono napisy: 1124–2024, a także 1140 WOLIN, 1188 KAMIENŃ, 1972 SZCZECIN. Daty są upamiętnieniem początku misji św. Ottona i jubileuszu 900-lecia oraz decyzji papieskich, czyli bulli erekcyjnych diecezji pomorskiej ze stolicą biskupią w Wolinie, kamieńskiej z siedzibą w Kamieniu i szczecińsko-kamieńskiej w Szczecinie. Bulle papieskie potwierdzają istnienie struktur Kościoła partykularnego i jego związek z Kościołem powszechnym, a także jedność i wspólnotę z następcami św. Piotra.

6. SŁOWA Z EWANGELII – TEOLOGICZNY SENS SAKRAMENTU CHRZTU (AD. 10)

Na płaszczyźnie poziomej okalającej misę chrzcielną, należy umieścić cytaty z Ewangelii wg św. Jana 3,5: JEŚLI SIĘ KTOŚ NIE NARODZI Z WODY I Z DUCHA NIE MOŻE WEJŚĆ DO KRÓLESTWA BOŻEGO.

³⁵ Pietrusiński, *Projekt kompozycji rzeźbiarskiej*, 8–9.

Jezus naucza o potrzebie narodzenia się na nowo z wody i Ducha Świętego. W obrazie nowego narodzenia podkreślona zostaje sytuacja człowieka po chrzcie. Staje się on istotą żyjącą według Ducha Bożego, otrzymuje synostwo Boże i wolność właściwą dziecku Bożemu. *Ci – [...] mówi Jan – którzy uwierzyli w Chrystusa, otrzymali moc stania się synami Boga, to jest Ducha Świętego i uczestniczenia w Jego naturze.* A jako dowód, że zostali oni zrodzeni z Ducha Świętego, Jan dodaje słowa Chrystusa: *Zaprawdę, zaprawdę, jeśli się ktoś nie narodzi z wody i Ducha, nie może wejść do królestwa Bożego*³⁶. Mimo że są dwa urodzenia, on [tj. Nikodem] jedno pojmował. Jedno jest z ziemi, drugie z nieba; jedno z ciała, drugie z Ducha; jedno jest ze śmiertelności, drugie z tego, co wieczne; jedno jest z mężczyzny i kobiety, drugie z Boga i Kościoła³⁷.

ZAKOŃCZENIE

Odnowa posoborowa, po sześćdziesięciu latach od ogłoszenia *Konstytucji o liturgii* (4 grudnia 1963), inspiruje do odkrywania na nowo hermeneutyki przestrzeni liturgicznej. Powstające aktualnie obiekty sakralne wymagają dogłębnego teologicznego przemyślenia. Nie wolno dopuścić do banalizowania świętej przestrzeni. Tak jak w dawnych wiekach, projekt kościoła wymaga zaangażowania teologów, a nie tylko inżynierów i budowniczych.

Przedstawiony w artykule przykład chrzcielnicy skłania do refleksji teologicznej nad miejscem, formą, ikonografią, hermeneutyką teologiczną baptysterium i może być przykładem współpracy teologa liturgisty z artystą rzeźbiarzem w omawianym przedmiocie. Połączenie treści teologicznych i historycznych sprawia, że ikonografia chrzcielnicy jest swą istotą katechezą, a także lekcją historii i kultury, przywoływaniem pamięci o początkach chrześcijaństwa na Pomorzu. Połączenie tych wymiarów potwierdza tożsamość ludu Bożego, który świętując jubileusz chrztu po

³⁶ Dydim z Aleksandrii, *O Trójcy Świętej* 2, 12.

³⁷ Augustyn, *Homilie do Ewangelii św. Jana* 11, 6. Komentarz opracował zespół biblistów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Nawarskiego, w *Biblia Nawarska, Pismo Święte Nowego Testamentu z komentarzem duchowym* (Ząbki: Wydawnictwo Apostolicum, 2020), 489–490.

dziewięciu wiekach, wkracza w kolejny czas, w którym na nowo należy odczytać wielkie dziedzictwo przyniesione przez ojców chrztu Pomorza, aby dawać świadectwo wiary kolejnym pokoleniom.

BIBLIOGRAFIA

- Atti della XXIII Settimana di Studio dell'Associazione Professori di Liturgia, Torreglia, 28 agosto – 2 settembre, Spazio e riti, Aspetti costituiti dei luoghi della celebrazione cristiana, Roma: C.L.V. Edizioni Liturgiche, 1996.
- Biblia Nawarska. Pismo Święte Nowego Testamentu z komentarzem duchowym*, komentarz opracował zespół biblistów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Nawarskiego. Ząbki: Wydawnictwo Apostolicum, 2020.
- De Clerck, Paul. *Zrozumieć liturgię*, tłum. Stanisław Czerwik. Kielce: Wydawnictwo Jedność, 1997.
- Forstner, Dorothea. *Świat symboliki chrześcijańskiej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1990.
- Gajda, Piotr. „Chrzcielnica.” W *Encyklopedia katolicka*, t. 3, redakcja Mieczysław Krąpiec, kol. 347–348. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1985.
- Hani, Jean. *Symbolika świętyni chrześcijańskiej*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 1994.
- Majdański, Kazimierz. „Przedmowa.” W Gracjan Bojar-Fijałkowski, *Święty Otton z Bambergu*, 5–8. Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1986.
- Nadolski, Bogusław. *Liturgika*, t. III: *Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 1992.
- Nadolski, Bogusław. *Leksykon liturgii*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 2006.
- Nadolski, Bogusław. *Leksykon symboli liturgicznych*. Kraków: Wydawnictwo Salwator, 2010.
- Nadrowski, Henryk. *Kościół naszych czasów*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2000.
- Nowicki, Tomasz. „Warcisław I.” W *Encyklopedia katolicka*, t. 20, redakcja Edward Gigelewicz, kol. 203. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2014.
- Nowowiejski, Antoni Julian. *Wykład liturgii Kościoła katolickiego I/2*. Warszawa: Drukarnia Franciszka Czerwińskiego, 1893.
- Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 1992.
- Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 1981.
- Petersohn, Jürgen. „Apostolus Pomeranorum. Studien zur Geschichte und Bedeutung des Apostolepithetons Bischof Otto I. von Bamberg.” *Historisches Jahrbuch*, no. 86 (1966), z. 2: 257–294.

- Pietrusiński, Paweł. *Projekt kompozycji rzeźbiarskiej chrzcielnicy upamiętniającej jubileusz 900-lecia chrztu Pomorza*. Warszawa: mps, 2022.
- Rębkowski, Marian. *Chryścianizacja Pomorza Zachodniego. Studium archeologiczne*. Szczecin: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2007.
- Rosik, Stanisław. *Bolesław Krzywousty*. Wrocław: Wydawnictwo Chronicon, 2013.
- Rosik, Stanisław. *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)*. Wrocław: Wydawnictwo Chronicon, 2010.
- Sielepin, Adelajda, Superson, Jarosław (red.). *Przestrzeń liturgiczna*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Wydawnictwo Naukowe, 2019. DOI: <http://dx.doi.org/10.156.33/9788374387828.01>
- Walczak, Roman. *Symbolika i wystrój świątyni chrześcijańskiej*. Włocławek, Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, 2011.
- Wejman, Grzegorz. *Biskup Otton z Bambergu w przestrzeni pomorskiego Kościoła*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2022.
- Wzorek, Józef. „Chrzcielnica.” W *Encyklopedia katolicka*, t. 3, redakcja Mieczysław Krąpiec, kol. 348–351. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1985.